

pokusných škol“ jako nerealistického utopického projektu Baťovy autoritativní koncepce nového člověka. Obecné zásady jako diferenciaci, individualizace, globalizace ad. při četbě ožívají, jako by čtenář byl přítomen v životě tříd a školy. Tak by se mělo o pedagogických jevech diskutovat, nikoli v polysémické abstrakci opřené o fragmentární příkla-

dy, jak se tomu zhusta děje i v diskusích dnešních.

Otázky funkce školy a její reformy zůstávají, jak přesvědčivě ukazuje recenzovaná publikace, v podstatě stejné jako před sto lety. S trochou lítosti konstatuji, že při znalosti „kontextových odpovědí“ na výzvy doby by naše současná reflexe mohla být méně povrchní než dosud.

prof. PhDr. Stanislav Štech, CSc.

Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra psychologie; e-mail: stanislav.stech@pedf.cuni.cz

Novotný, M. (Ed.). (2020). *Velké dějiny zemí Koruny české: Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka.

Česká pedagogika až dosud postrádala souborný přehled vývoje školství a vzdělávání v průběhu staletí. Snad je to v důsledku nedostatečné pozornosti věnované u nás historickému bádání v pedagogické vědě (na rozdíl od zahraničí). Nyní se tato situace významně zlepšuje v podobě monumentálního svazku (723 stran) kolektivního díla o dějinách českého školství. Je to systematická práce vysvětlující dějinný vývoj od středověkých počátků školních institucí až do současných let.

Dílo bylo vytvořeno dvanácti autory a redigováno zkušeným historikem Miroslavem Novotným z Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Mezi autory jsou většinou historici, odborníci na různá období či témata – I. Čornejová, P. Kourová, M. Svatoš, M. Lenderová, J. Pokorný a další, ale také tři pedagogičtí odborníci – T. Kasper,

D. Kasperová, R. Váňová. Výrazná převaha expertů-historiků určuje celkový charakter knihy, která je metodologicky zakotvena v historiografické vědě, což se v některých místech projevuje nevyčerpávanými zdroji pedagogického poznání, jak uvádím níže.

Obsahově je publikace strukturována na sedm částí (hlav) podle chronologického členění: 1. Školství a vzdělanost od vzniku prvních středověkých škol do 16. století. 2. Období let 1526–1773. 3. Éra osvícenecká a obrozenecká. 4. Moderní doba (1848–1918). 5. Období první poloviny 20. století. 6. Socialistická éra (1948–1989). 7. Školství a vzdělanost po roce 1989. Je tedy patrná snaha věnovat velkou část publikace nejnovějším obdobím, tj. počínaje vznikem první Československé republiky v roce 1918. Teritoriálně je obsah knihy zaměřen na Čechy

a Moravu, jen okrajově na území Slovenska a Zakarpatské Ukrajiny (v souvislosti se školstvím v meziválečném období a v době druhé světové války).

Dílo je to systematické, přesné a založené na pramenech, jak to vyžaduje vědecký historiografický výklad. Ve středu pozornosti jsou samozřejmě školy jako vzdělávací instituce, jejich zakládání, teritoriální lokalizace, řízení a financování. Popsány jsou v jednotlivých historických obdobích všechny tehdy existující stupně školského systému, od škol mateřských a elementárních až po univerzity, v novějších dějinách pak odborné školy průmyslové, zemědělské, obchodní a další. Je pokryto také vzdělávání dospělých a vzdělávání žáků se speciálními potřebami. Spolu s tím jsou objasňovány i další složky týkající se fungování škol: učitelé a formy jejich profesní přípravy a školní knihovny.

Novum je to (což se v pedagogicky pojaté historii školství většinou neuplatňuje), že se ve výkladu novějších období začleňuje také objasňování „každodennosti“ života škol a jejich aktérů, jak je to dnes v české a zahraniční historiografii běžné. Samozřejmě součástí díla je rozsáhlý poznámkový aparát (více než 40 stran) uvádějící prameny k jednotlivým tématům. Užitečný je také jmenný rejstřík a rejstřík míst, škol a institucí. Zároveň je výklad doprovázen rozsáhlým obrazovým materiálem (ilustrace, fotokopie, ukázky dobových dokumentů aj.).

Stručně řečeno, publikace je vysoce kvalitním vědeckým počinem, jemuž nelze nic podstatného kriticky vytknout.

Pouze s jednou výjimkou: Jeví se mi zvláštní, že v názvu a textu publikace se operuje s termínem „vzdělanost“, ale tento meritorní pojem není ani jednou explicitně definován! Teprve v průběhu četby jednotlivých částí může čtenář postupně rozpoznat, že termín vzdělanost je autorů chápán v širokém významu. Pokrývá nejen fungování škol a jejich produkty v podobě osvojené gramotnosti (ve starších obdobích nejprve označující jen dovednost čtení, později i psaní), v dalším dějinném vývoji osvojení všeobecných a odborných znalostí. Ale kromě tohoto tradičního pedagogického pojetí se v knize chápe vzdělanost širěji. Tvoří ji architektura školních budov a učeben; knižní kultura, tisk a nová média; věda a učení společnosti, do určité míry také pedagogická věda. Toto široké pojetí fenoménu vzdělanost je jistě oprávněné, i když je možný i jiný výklad (in Průcha, J., Česká vzdělanost, 2015 – tato monografie unikla asi pozornosti autorů).

Záslužné je, že v knize se věnuje náležitá pozornost jak prvorepublikovému školství, tak školství v období socialismu a po roce 1989. Čtenář sezná, že výklad těchto tří období je pojat vskutku objektivně, faktograficky, bez ideologických či politických hodnocení – jak to vytyčil M. Novotný v ediční předmluvě. To se týká zejména období let komunistické vlády, jehož vývoj s různými negativy i pozitivy zatím pedagogové systematicky neobjasnili, existují jen dílčí studie. Ostatně i historici školství sebekriticky konstatují: „Dějinám československého základního a středního školství v druhé polovině

20. století zůstává současná historiografie stále hodně dlužna“ (s. 630, pozn. 10).

Čtenáři ze sféry pedagogické, a to jak teoretici, tak praktici (učitelé) a studenti učitelských oborů, se mohou z této knihy po stránce poznatkové významně obohatit. Mimo jiné i zjištěním, jak překvapivě mnoho historiků v minulosti i dnes se zabývalo dějinami českého školství. Ovšem jejich výsledky většinou pedagogika opomíjí.

Na druhou stranu je nutno konstatovat, že ani současní historici školství zřejmě neznají, resp. nevyužívají některé užitečné prameny nebo nedoceňují určitá témata. Jako markantní příklad bych

uvedl pasáž o vývoji pedagogické vědy po roce 1989, jenž je popsán nebývale lakonicky na necelých čtrnácti řádcích a s obecnými formulacemi. Ve srovnání s tím je poněkud neúměrně rozsáhleji popisována třeba reforma vzdělávání v Baťově Zlíně na s. 346–350 (toto téma je jistě také významné, jde ale o proporcí výkladu).

Celkově je publikace úctyhodným vědeckým dílem, jež může být nesporně užitečné i pro čtenáře z širší veřejnosti. Já jsem touto knihou nadšen a vřele ji doporučuji k zajímavé četbě i důkladnému studiu.

prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc.